

KONGRE

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BİLİM, ETİK VE ÜNİVERSİTE

Vedat OYGÜR-

• MTA Genel Müdürlüğü

Geçtiğimiz yıl, Ağustos 1993'de kurulan Türkiye Bilimler Akademisinin (TUBA) ilk bilimsel etkinliği, 26 Mayıs 1994 tarihinde TÜBİTAK'ta "Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Etik ve Üniversite" toplantısıyla gerçekleştirildi.

TUBA, Başbakanca bağlı ve tüzel kişiliğe, bilimsel, idari ve mali özerkliğe sahiptir. Türkiye'de tüm bilim alanlarındaki araştırmaları, bilimci kişiliğini ve araştırmacılığını özendirme ve bu alanlarda emeği geçenleri onurlandırmak; gençleri bilim ve araştırma alanına yönlendirmek; Türkiye'deki bilimcilerin ve araştırmacıların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve korunmasına çalışmak; bilim ve araştırma standartlarının uluslararası düzeye çıkarılmasına yardım etmek Akademi'nin amaçlarıdır. TUBA'nın 6 şeref üyesi arasında meslektaşımız Prof. Dr. İhsan KETİN ve 21 asli üyesi arasında Prof. Dr. A.M. Celal ŞENGÖR bulunmaktadır. Akademi'nin ayrıca 29 asosye üyesi de vardır.

Toplantı salonunda, Akademi'nin bu 56 üyesinden çok az bir kısmı vardı. Akademi'nin şeref ve asli üyeleri olan meslektaşlarımızın yapı sıra, bırakın çok sayıdaki üniversitemizi, Ankara'da ki üniversitelerimizin jeoloji Mühendisliği bölümlerinde görevli öğretim üyelerinden hiç biri yoktu.

Toplantıyı açış konuşmasında, Akademi Başkanı Prof. Dr. Ayhan ÇAVDAR (A.Ü. Tıp Fak.) bilimsel düşünce kavramının ilkokuldan başlaması gerektiğine dikkat çekerek, "üniversite düzeyinde bilim metodolojisinin ayrı bir dal olması gerektiğini vurguladı. Bilim adamlarının son on yıldır yalnızlığa itildiğini ve zarar gördüklerini belirterek, bütün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi devletin bilim politikası olması gerektiğini öne sürdü.

Ardından kürsüye gelen Murat

KARAYALÇIN, bilim adamlarımız! yalnızlığa itmekten kurtarmalıyız, diyerek, bilimin, altyapıyı kurmaya yönelik bir işlem olduğunun kabul edilmesi gerektiğine dikkati çekti., Bilim politikası olmamasının Türkiye'de bir eksiklik olduğunu vurgulayarak, gelişmek için bilimsel bilgileri uygulamaya geçirmek ve teknolojiye sunmak zorunda olduğumuzu belirtti. Karayalçın'a göre bunun ölçüsü, tek başına GSMH'da araştırmanın payının artırılması değildir.

Toplantının sabah oturumunu oluşturan "Bilimsel Düşünce" konulu panelde Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ - Felsefe) "Çağdaş Bilim, Kavramı" adlı konuşmasını yaptı. İnam'a göre, ya kuralları konduğunda, kişinin tek başına bilim yapabileceği izlenimi egemendir; ya da bazen nesnellikten tümüyle uzak, olaylardan soyutlanmış bakış açısıyla olaylara yaklaşmaktadır. Oysa bilim ve teknoloji içiçe geçmiştir; çağdaş bilimi anlamak için çağdaş teknolojiyi kavramak gerekir. Çağdaş bilimden ne anlamamız gerektiği, doğrudan yaşantımızla ilgilidir : Bilim, yaşam ve kültür sorunumuzdur. Olayın dışından bakarak, çağdaş Bilim budur tespitini yapamayız; Bize özgü olanın farkına vararak bir politika oluşturmalıyız. Bunun sonucunda bilimsel araştırmaların hangisinin peşinden gideceğiz; hangisine öncelik vereceğiz sorusuna bir açıklık gelecektir,

Panelin ikinci konuşması, Prof. Dr. Metin HEPER.(Bilkent.Üniv. -Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi) tarafından "Dünya'da ve Türkiye'de Bilimsel Düşüncenin Gelişimi" başlığıyla yapıldı. Heper'e göre, batıdaki gelişme döneminde ekonomi politika ve teknoloji ön plana çıktığı halde, bu sırada Osmanlı sadece devletle ilgilidir. Toplum dinamikleri ve yapısı bilinmediğinden devlet yönetimi

başarılı olmamıştır. Aynı durum Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Çok partili yaşama geçildiğinde, üniversite kendisine bazı siyasi misyonlar yükleyerek çeşitli siyasal görüşlerin üretildiği, politika yapıldığı, kamplara bölünen kurumlara dönüştü. Böylece, bilimle gerçek dışı bir biçimde ilgilenen bir devlet yapısı oluştu. Bilimin değeri, ithal malı kavramlarla açıklandı. Örneğin, yatırımcının psikolojisi incelenmeden batı modelleriyle teknolojinin gelişeceği umulmaktadır. Bunun sonucunda gerçek bilim büyük zarara uğramıştır. Gerçek bilim, bilinmeyen ortaya koyan ve uluslararası prestiji olan yayın organlarında yayımlanan çalışmadır. Bunun olması için özerk aydın çıkması gerekir. Kaliteli bir üniversite isteniyorsa, bilim adamı değerli olduğu için desteklenmelidir. Gerçek bilimi özendirme için formel eşitlik ölçüsünden uzaklaşmalı ve elitist davranarak bazı üniversiteler ve öğretim üyeleri desteklenmelidir.

Üçüncü konuşmayı "Türkiye'de Sosyal Bilimler - Gelişmeler ve Süreklilikler" konusunda yapan Prof. Dr. Bozkurt GÜVENÇ (H.Ü. Antropoloji, emekli öğretim üyesi) her bilimin bilgi ürettiğini, ancak her bilginin bilimsel olmadığını belirtti. Konuşmacıya göre, bilimsel bilgiyi yüceltmemek gerekir, çünkü her zaman geçerli değildir. Bilimsel bilginin yanlış çıkması da bilimi çürütmez, ileriye doğru bir adım atılmış olur. Bilimin metodu bilim yapılarak öğrenilir; metod öğrenilerek bilim yapılmaz. Bilimin metodu tümevarımdır : Önce bilim yapmak, sonra uygulamak gerekir. Türkiye'deki rahatsızlıkların nedeni üniversitenin özerk olmaması değildir. Üniversite özerkliği. 61 Anayasasıyla gelmiştir. Oysa ki Boratav, Boran,, Mardin gibi bilim adamları 1945'te araştırmaya

KONGRE

yönelindikleri için üniversite darbe yemiştir. Bilimi geliştirmek için batının okuduğu kitapları ms anlatacağız/ kendi-toplumumuzu mu anlayacağız? İthal malı bilim araştırmayı öldürdüğü için yararlı değildir. Ülkenin gelişmesi için siyasi anlamda özgürlük, dini anlamda laiklik ve bilim alanında akılcılık gereklidir, Bilimin gelişmesi için üniversite özerk olmalı, kendi kendini yönetmelidir. Bilim bir bütündür, disiplinler arasında fark yoktur. Bilim adamına sizin mesleğiniz, diplomanız nedir diye sorulmaz; neyle uğraşıyorsunuz denir.

Bu panelin son konuşması, Prof. Dr. Altan ONAT (İ.Ü. Cerrah paşa Tıp Fak.) tarafından "Türkiye'de Doğa Bilimleri - Gelişmeler ve Süreklilikler" başlığıyla sunuldu. Citation İndex'e göre, yayın sayısının 1980'lerdeki % 0.08 payı günümüzde % 0,214 olmuştur. Bilimsel çalışmalarımızın sıralamadaki seyri 1980'lerdeki 47-46 malıktan bugün 37'nüliğe yükselmiştir. Gelişme tempomuz son yedi yılda % 187 dir. Eğer 12 yıl bu tempoyla gidersek Belçika'ya yetişebiliriz. 1986-1992 arasında tıp, tıp dışı sağlık, tarım, sosyal ve mühendislik alanlarında yaklaşık iki katı gelişme olmuştur. Tıpta, üniversite dışı kuruluşların payı 1980'deki %3'den %12'ye yükselmiştir. Bugün üniversitede bilim ortamı yoktur. Ticarî dünya görüşü üniversite üyelerince de kabul görmektedir. Yeni kurulan üniversiteler yayılmakta, kadrolar genişlemekte ve ödenekler artmaktadır.

Panelin ardından, Hollanda Kraliyet Bilim ve Sanat Akademisi Başkanı Prof. Dr. P.J.D. DRENTH, "Bilim Adamının Bilimsel ve Toplumsal Sorumluluğu" konferansını sundu. Drenth'e göre bilim; bilim, öğretim, sanat, edebiyatı kapsar. Bilim adamının sorumlulukları şunlardır; Ahlak üzerine konuşmalar; seçmeli ve yönlü yorumlamaya karşı çıkma; buluşların kötüye kullanılmasına karşı koyma; dikkatli ve tam bilgi verme; kuralların ve mevzuatın düzenlenmesi; öğrencilerin ve meslek sahiplerinin eğitimi; yanlış uygulamaların önlenmesi. * Görüldüğü gibi bilim adamı, bilimsel ve toplumsal sorumluluk

arasında yer almaktadır. Burada iki tehlike vardır i: Bilimin bozuluşması ve bilimsel görüşün yıkımı. Bilim adamının bu ikili sorumluluğu, toplumun kültür düzeyiyle belirlenemez; sadece uygulamalt-temel araştırmalara, verilen ağırlık değişir. Hangi bilim dalının önemli olduğu, kullandığımız "önemli" sıfatından ne anladığımıza, beklediğimize bağlıdır. Hükümetlere temel birimlerin öneminin anlatılması gerekir. Çünkü uygulamalı Bilimler bu temel üzerinde kurulur.

Toplantının ikinci oturumu, yükselen değerler kisvesi altında bilimsel ve toplumsal ahlakın iyice çöktüğü günümüzde son derece önem. kazanan "Bilim Etiği" üzerineydi. Oturumun ilk konuşmasını, "Bilim Etkinliğinde Değer Sorunları" konusunda yapan Prof. Dr. Yaman ÖRS (A.Ü. Tıp Fak.) akademisyenin bilgisini taze tutmasının, sürekli yeniyi aktarmasının bir bilimsel etik sorunu olduğunu aktardı.

Toplantı programında yer alan Prof. Dr. Beyazıt ÇIRAKOĞLU (Marmara Üniv. Tıp Fak.) gelemediğinden, "Bilim Adamı ve Doğal Çevre" başlıklı konuşmasını, birlikte çalıştığı Dr. Erol ATALAY sundu. Konuşmacıya göre, çağımız yoğun bilgi birikimi hızlı teknolojik gelişmelerle sonuçlanmakta, bu da yaşadığımız sosyal ve doğal çevrede bazı sorunlar yaratmaktadır. Bu nedenle biyogenetik ve biyopolitika önem kazanmaktadır. Bilim adamı yapacağı çalışmanın doğaya, topluma ve çevreye, etkilerini gözden geçirmelidir.

Günün en ilgi çekici sunumunu, Prof. Dr. Emin KAN SU (H.Ü. Tıp Fak.) "Bilimsel Yanıltma ve Önlenmesi" başlığıyla yaptı. Kansu'ya göre, bilimsel yanıltma araştırmancının değerini ve güvenilirliğini azaltan her türlü girişimdir. Bunlar iki türdür : 1) disiplinsiz araştırma, 2) bilimsel yalancılık ve saptırma. Birincisi iyi niyetlidir; metodu ve analiz yöntemin'i bilmediğinden hata yapmaktadır. Uyarılmalı ve yol gösterilmelidir, ikincisi kötü niyetli olup, metodu ve yöntemi amacına uygun olarak saptırmaktadır;

kesinlikle hoş görülmemelidir. Bilimsel yanıltmanın biçimleri şunlardır : 1) veri, şekil, çizelge alınması: gibi korsanlık, 2) aşırı macılık, yağmacılık, 3) saptırma, yalan beyan, 4) hakkı olmayan ismin yazılması. Bu bilimsel yanıltmaların nedenleri : 1) yetersiz araştırma eğitimi ve disiplini, 2) i proje desteği alabilme ve yayın : yapma konusunda kurum baskısı, 3) fazla yayın eşittir fazla prestij ; duygusu, 4) hızlı yükselme ; duygusu, 5) bilim dünyasında ; tanınma isteği, 6) mali kazanç, 7) ; kişilik bozukluğu. Bilimsel ; yanıltmanın önlenmesi için : 1) etik standartların eğitimi, öğretimi ve ; kurumlarda yerleştirilmesi, 2) baskıları azaltmak yönünde çaba gösterilmesi, 3) işlemlerin yapılması ve yaklaşımların, düzenlenmesi amacıyla komisyon kurulması ve ; çok gizli soruşturma yapılması gerekir.

Son konuşmayı yapacak olan Doç. Dr. Hüseyin BAİUHAN'ın (ODTÜ-Felsefe bölümü emekli öğretini üyesi) katılmaması nedeniyle, "Bilimsel Aldatmacalar" konulu konuşmayı Dr. Berna ARDA (A.Ü. ; Tıp Fak.) sundu. Bilim.de şarlatanlık ve sahtekarlık konulu bir kitabı olan Ba tuh an'a göre şarlatan,, iyi niyetlerden, halkın sağlığından yararlanır. Sahtekar ise kendi çıkarı için doğruları saptırır, yanıltır. Bilimde aldatmaca iki yolla yapılır : 1) yayınlar yoluyla : kendinin olmayan verileri aşırma, başkasının çalışmasına sahip çıkma, 2) araştırmalarla, . deney sayısını abartma, kitabına uydurma, deney şartlarını eksik bildirme, ters sonuçtan es geçme. Bunları önlemek için çok sıkı kontrol mekanizmaları oluşturulmalı ve genç araştırmacılara yol gösterilmelidir.

Toplantının son oturumu "Bilim ve Üniversite"1 konusunda yapıldı. Bu bölümde Prof. Dr. Hasan YAZICI (İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak.) ""Üniversitede Özgün Bilim Üretimi"", Prof. Dr. Hamit FŞEK (Boğaziçi ; Üniv. Psikoloji) "Üniversitede Bilimsel Eğitim Hizmetlerinin ; Değerlendirilmesi" ve Prof. Dr. Namık Kemal PAK (ODTÜ Fizik) " i Üniversitede Bilimsel Performans " Değerlendirilmesi" konulu konuşmalarını yaptılar .